

بررسی صلاحیت‌های کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی (مورد مطالعه: دانشگاه‌های دولتی شهر تهران)

فاطمه زندیان^۱ | فاطمه ناصری^۲ | عاطفه شریف^۳ | حمیدرضا محمودی^۴

۱- دانشیار-گروه علم اطلاعات و دانش شناسی- دانشگاه تربیت مدرس

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش شناسی- دانشگاه تربیت مدرس

۳- استادیار-گروه علم اطلاعات و دانش شناسی- دانشگاه تربیت مدرس

۴- کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش شناسی- دانشگاه تربیت مدرس- ایمیل (نویسنده مسئول): Hamidreza8520@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۸/۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۹/۱۳

چکیده

هدف: عوامل انسانی و فکری در هر سازمانی جزء لاینفک و بسیار ارزشمندی محسوب می‌شوند. در کتابخانه نیز که سازمانی خدماتی است، کتابدار را می‌توان سرمایه‌ای دارای جایگاه ویژه تلقی کرد. پژوهش حاضر با هدف دستیابی به میزان صلاحیت‌های کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی انجام شده است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر شیوه گردآوری اطلاعات در زمره تحقیقات کتابخانه‌ای و توصیفی-پیمایشی قرار می‌گیرد. داده‌ها به وسیله پرسشنامه گردآوری شد. روایی پرسشنامه مورد تایید متخصصان علم اطلاعات و دانش شناسی قرار گرفت. به منظور بررسی پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد. پایایی پرسشنامه نیز ۰/۸۴٪ گزارش شد و بر این اساس تایید شد. کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران جامعه آماری این پژوهش را تشکیل دادند. جهت نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تلفیقی متوالی استفاده و ۶۰ پرسشنامه میان کتابداران توزیع شد. به منظور پاسخگویی به سوالات، از آماره‌های توصیفی (میانگین و فراوانی) استفاده شد. نرم‌افزار SPSS به منظور تحلیل توصیفی داده‌ها مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که صلاحیت‌های مدیریتی با میانگین (۳/۴) در حد متوسط، صلاحیت‌های جستجوی اطلاعات با میانگین (۴/۱۶) در وضعیت خوب، صلاحیت‌های فناوری اطلاعات با میانگین (۳/۰۲) در وضعیت متوسط، صلاحیت‌های پژوهشی با میانگین (۱/۱۷) در وضعیت بسیار بد، صلاحیت‌های ارتباطی با میانگین (۳/۸۷) در وضعیت متوسط، و صلاحیت‌های فردی و اخلاقی با میانگین (۳/۴۸) در وضعیت متوسطی قرار دارند.

نتیجه‌گیری: به طور کلی، می‌توان مدعی شد که صلاحیت‌های کتابداران با میانگین ۳/۱۸ در وضعیت متوسط قرار دارد. نیاز است مسئولان و متولیان امر با برگزاری دوره‌های مختلف، صلاحیت‌های کتابداران را ارتقاء داده و بهبود بخشند.

واژه‌های کلیدی: کتابدار، صلاحیت مدیریتی، صلاحیت جستجوی اطلاعات، صلاحیت فناوری اطلاعات، صلاحیت پژوهشی، صلاحیت ارتباطی، صلاحیت فردی و اخلاقی، کتابخانه دانشگاهی، تهران

مقدمه

زندگی کردن در قرن ۲۱ و در میان انبوه اطلاعات، شرایط خاص خود را دارد. با توجه به افزایش رو به تزاید تولیدات علمی در عرصه‌های مختلف و تخصص‌گرایی حوزه‌های علمی، دسترسی سریع، به موقع و آسان به اطلاعات دقیق و موثق علمی ضرورتی انکارناپذیر به نظر می‌رسد. دسترس‌پذیرسازی اطلاعات دقیق علمی در حوزه‌های گوناگون، جزو وظایف اصلی متخصصان علم اطلاعات و کتابداران است. افزایش چشمگیر حجم اطلاعات و داده‌های علمی از یک سو، و ظهور نوآوری‌ها در ثبت و ضبط و به اشتراک‌گذاری اطلاعات از سوی دیگر، وظایف جدیدی را به کتابداران محول کرده است (ابوطالبی، بیگلر، ۱۳۹۵). روشن است که با تغییر و به روزرسانی وظایف کتابداران نیز نیازمند کسب صلاحیت‌های جدیدی شده‌اند؛ صلاحیت‌هایی که با نیازهای جامعه همسو است. به نظر می‌رسد وظایف کتابداران در کتابخانه‌های قرن ۲۱ با قرون گذشته تفاوت‌های اساسی کرده است. به عبارت دیگر، کتابداران در شرایط کنونی به منظور تصدی مقام کتابداری، باید از صلاحیت‌های خاصی برخوردار باشند. صلاحیت، مجموعه‌ای از شایستگی‌های نظیر دانش، مهارت و نگرش است که به فراخور مشاغل و حرفه‌های مختلف، تعیین و توسط فرد طی فرایندهای آموزشی-تجربی کسب و به رفتاری حرفه‌ای تبدیل می‌شود (گریفیتر، کینگ، ۱۹۸۵). مرور متون پیشین نشان می‌دهد که اگر چه انجمن‌های شناخته‌شده در سطح بین‌المللی صلاحیت‌هایی را برای کتابدار لحاظ کرده‌اند؛ اما در هر کشور با توجه به تفاوت‌های فرهنگی، آموزشی، اجتماعی و فناورانه هر منطقه، بهتر است که این صلاحیت‌ها مورد بازبینی قرار گرفته و با اقتضائات هر کشور مطابق و سپس ارائه شود (حیاتی، ۲۰۱۲). کتابدار، جزو سرمایه‌های انسانی و فکری کتابخانه به حساب می‌آید. لذا جایگاه و نقش کتابدار در موفقیت کتابخانه قابل اتکاء است. کتابخانه نیز به عنوان زنجیره‌ای مهم، نقش چشمگیری در پیشرفت‌های جوامع بشری دارد. این تسلسل نشان می‌دهد که پرداختن به

صلاحیت‌های کتابداران تا چه میزان اهمیت و ضرورت دارد. کتابدار را می‌توان جزو ارکان اساسی کتابخانه به حساب آورد. کتابدار در صورتی که صلاحیت‌های مورد نیاز را کسب کرده باشد رضایت کاربران را راحت‌تر می‌تواند جلب نماید. این جلب رضایت کاربر نشانه‌ای از موفقیت کتابخانه است. کتابدار، با کسب صلاحیت‌های نوین می‌تواند کاربران بالقوه را به کاربران بالفعل تبدیل نماید. کتابداران حلقه اتصال کاربران و مواد خدمات کتابخانه هستند. همانطور که قوت این حلقه اتصال (کتابدار) می‌تواند نیروی پیش‌برنده در جهت رسیدن به اهداف اساسی کتابخانه باشد، ضعف آن نیز می‌تواند روند ثبت و انتقال اطلاعات را به چالش بکشد و با اختلال مواجه کند. در زمینه صلاحیت‌های کتابدار پژوهش‌هایی در داخل و خارج از کشور انجام شده است. در خارج از کشور، می‌توان به تلاش‌های رایس^۳(۱۹۸۴)، تیفل^۴(۱۹۹۵)، فوت^۵(۱۹۹۷)، ریگان^۶(۲۰۰۵)، الخدھر و الانصاری^۷(۲۰۰۵)، رحمان^۸(۲۰۰۸)، اوچاسار^۹(۲۰۱۳)، چان^{۱۰}(۲۰۱۳)، اولاه^{۱۱}(۲۰۱۳)، لاوتن و بارنز^{۱۲}(۲۰۱۵) و یوپینگ^{۱۳}(۲۰۱۹) اشاره کرد. الخدھر و الانصاری (۲۰۰۵) طی پژوهشی توصیفی-پیمایشی که با هدف شناسایی صلاحیت‌های مورد نیاز کتابداران صورت گرفته بود، دریافتند که صلاحیت‌ها به طور کلی در شش دسته صلاحیت‌های مدیریتی، شناختی، اجتماعی، انگیزشی، شخصی و شغلی قرار می‌گیرند. در میان صلاحیت‌های مزبور، صلاحیت‌های مدیریتی کتابداران در وضعیت مناسبی قرار دارد و سایر موارد وضعیت متعادلی دارند. اولاه، امین، و بختار^{۱۴}(۲۰۱۰) طی تحقیقی توصیفی-پیمایشی درصدد رتبه‌بندی صلاحیت‌های کتابداران برآمد. او دریافت که توانایی استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و نرم‌افزار

3. Rice
4. Tiefel
5. Foote
6. Reagon
7. al Khadher & Al Ansari
8. Rehman
9. Ojasaar
10. Chan
11. Ullah
12. Lawton & Burns
13. Yu-Ping Peng
14. Bakhtar

1. Griffiths
2. King

یکپارچه کتابخانه، مهارت های ارتباطی و نوشتاری و کلامی و همچنین توانایی استفاده از پایگاه های اطلاعاتی مختلف به ترتیب به عنوان صلاحیت اول، دوم و سوم برگزیده شدند. در پژوهشی دیگر اولاه (۲۰۱۳) صلاحیت های کتابداران پزشکی را بررسی کرد. او دریافت که میان صلاحیت های کتابداران پزشکی و عمومی تفاوتی وجود ندارد و تاکید کرد که کتابداران پزشکی باید در راستای کسب و تقویت صلاحیت های عمومی بکوشند. علاوه بر این کتابداران علوم پزشکی باید دانش خود را در زمینه سلامت و بهداشت ارتقاء داده و با مفاهیم و اصطلاحات تخصصی این حوزه آشنا باشند. یوپینگ (۲۰۱۹) صلاحیت های مورد نیاز کتابداران کودک در کتابخانه های عمومی را مدل سازی کرد. از نظر یوپینگ، کتابداران باید هم به شایستگی های خاص (نظیر مجموعه سازی، خدمات مرجع، و غیره) و هم به شایستگی ها و صلاحیت های عمومی (مهارت های ارتباطی، مهارت های فناوری و غیره) دقت داشته باشند. به نظر می رسد نگرش و ویژگی های شخصیتی کتابداران نیز نیازمند تغییرات اساسی است. در داخل کشور نیز تحقیقاتی صورت گرفته است که خلاصه جدیدترین و مهم ترین آنها در ادامه ارائه شده است. اسفندیاری مقدم، زهدی (۱۳۹۱) طی پژوهشی پیمایشی، مهارت ها و قابلیت های کتابداران دیجیتال کتابخانه های دانشگاهی تبریز را واکاوی کردند. یافته ها حاکی از آن بود که کتابداران در عرصه های مدیریتی، پژوهشی، اطلاعاتی، اینترنتی و رایانه ای مهارت قابل قبولی دارند. البته تا حدودی می توان مهارت های اینترنتی و رایانه ای را مرتبط به هم فرض نمود و آنها را در یک مولفه واحد ادغام کرد. درودی، کلاتری خاندانی (۱۳۹۴) طی تحقیقی صلاحیت های کتابداران دانشگاه علوم پزشکی استان کرمان را بررسی کردند. نتایج نشان داد که صلاحیت های کتابداران به طور کلی در وضعیت مطلوبی قرار دارد. به نظر می رسد صلاحیت های مدیریتی و همچنین صلاحیت های ارتباطی کتابداران وضعیت خوب و بسیار خوبی دارد. این در حالی است که صلاحیت های فناوری اطلاعات و صلاحیت های پژوهشی آنها نیاز به تقویت دارد. در حقیقت، صلاحیت های فناوری اطلاعات و همچنین صلاحیت های پژوهشی کتابداران تا حدودی نقطه ضعف

آنها به حساب می آید. ابوطالبی، بیگلو (۱۳۹۵) طی پژوهشی پیمایشی که با هدف بررسی صلاحیت های کتابداران کتابخانه های دانشگاه های علوم پزشکی صورت گرفته بود دریافتند که از دیدگاه اعضای هیات علمی صلاحیت های جست و جوی اطلاعات، از دیدگاه مدیران صلاحیت های مدیریتی و از دیدگاه کتابداران صلاحیت های فردی و اخلاقی به عنوان صلاحیت های اصلی هستند. به نظر می رسد صلاحیت های پژوهشی در میان صلاحیت ها از اهمیت کمتری برخوردارند. پورخلیل، فلاح (۱۳۹۶) طی پژوهشی پیمایشی صلاحیت های کتابداران کتابخانه های تخصصی را مورد بررسی قرار دادند. آنها صلاحیت های کتابداران را در ۷ دسته اصلی خدمات اطلاعات و دانش، سیستم ها و فناوری های اطلاعات و دانش، منابع اطلاعات و دانش، بازیابی و تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات، سازماندهی داده ها و اطلاعات و دارایی های دانشی، اخلاق اطلاعات و صلاحیت های توانمندسازی قرار دادند. آنها ارائه خدمات روزآمد و آگاهی از دانش مورد نیاز کارکنان سازمان جزو مهمترین صلاحیت های کتابداران است. افزون بر این کتابدار باید به درک سازمانی و هماهنگی با راهبردهای سازمان اهتمام ویژه ای داشته باشد. باصفا، باب الحوائجی، و علیپور حافظی (۱۳۹۶) طی پژوهشی توصیفی که با هدف شناسایی مهارت های فنی کتابداران دیجیتال کتابخانه های مرکزی دولتی صورت گرفته بود، دریافتند که مهارت های فنی کتابداران در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. به نظر می رسد کتابداران در زمینه سخت افزار و نرم افزار ضعیف هایی دارند و توانمندی آنها در استفاده از امکانات سخت افزاری و نرم افزاری یا ضعیف است یا از حد متوسط فراتر نرفته است.

جمع بندی پیشینه ها نشان می دهد که جز در مواردی معدود، میزان صلاحیت های کتابداران آنگونه که باید مورد واکاوی قرار نگرفته است. در پژوهش های پیشین، مسئله با رویکرد کمی و به روش توصیفی-پیمایشی مورد بررسی قرار گرفته است. خط فکری پژوهش حاضر، حاصل کنکاش در تحقیقات پیشین بوده است. در این پژوهش سعی شده است که بخشی از شکاف دانشی علم اطلاعات و دانش شناسی پر شود که مربوط به صلاحیت های کتابداران کتابخانه های دانشگاهی است. وجه تشابه این پژوهش با

نمونه‌گیری احتمالی و غیراحتمالی به صورت متوالی است (حسنی، ۱۳۸۹). در ابتدا تعداد ۱۰ دانشگاه به صورت تصادفی ساده انتخاب شد، سپس از میان کتابداران دانشگاه‌های منتخب، نمونه نهایی به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. در پژوهش‌هایی که تعداد کل جامعه آماری در دست نیست باید از ضوابط و استراتژی‌های خاصی برای تعیین حجم نمونه بهره برد. حداقل حجم نمونه برای پژوهش‌های توصیفی که حجم جامعه آماری در آن نامشخص است، ۵۰ می‌باشد (سعدی‌پور، ۱۳۹۳). در این پژوهش ۶۰ نفر به عنوان نمونه نهایی انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه‌ی محقق ساخته بود که بر مبنای پرسشنامه ابوطالبی و بیگلو (۱۳۹۵) در طیف ۵ تایی لیکرت (از بسیار بد تا بسیار خوب) طراحی شده بود. ۵ سوال به صلاحیت‌های مدیریتی، ۶ سوال به صلاحیت‌های جستجوی اطلاعات، ۷ سوال صلاحیت‌های فناوری اطلاعات، ۵ سوال به صلاحیت‌های پژوهشی، ۵ سوال به صلاحیت‌های ارتباطی، و ۵ سوال به صلاحیت‌های فردی و اخلاقی مربوط می‌شد. به منظور بررسی روایی ابزار گردآوری اطلاعات از روایی محتوا استفاده شد. پرسشنامه میان ۱۲ نفر از متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی توزیع و روایی آن تایید شد. به منظور بررسی پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شد. پایایی ابزار گردآوری اطلاعات، ۰/۸۴٪ گزارش شد که این رقم نشان از پایا بودن پرسشنامه دارد. به منظور پاسخگویی به سوالات تحقیق از آماره‌های توصیفی (میانگین و فراوانی) استفاده شد. نرم افزار SPSS به منظور تحلیل داده‌ها مورد استفاده قرار گرفت.

یافته‌ها

در این قسمت ابتدا یافته‌های مربوط به ویژگی‌های جمعیت-شناختی نمونه مورد مطالعه ارائه، سپس به سوال‌های تحقیق پاسخ داده شده است.

توصیف ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه

بر اساس جدول (۱) در میان کتابداران، ۳۸ نفر مرد و ۲۲ نفر زن بودند. از نظر طیف سنی، ۱۰ نفر کمتر از ۳۰ سال سن

پیشینه‌های موجود در مولفه‌های صلاحیت‌های مدیریتی، فناوری اطلاعات، ارتباطی، پژوهشی، فردی و اخلاقی است. علاوه بر این در این پژوهش سعی شده است که مسئله تحقیق با رویکردی کمی و با روش توصیفی-پیمایشی بررسی شود. وجه تمایز این پژوهش با تحقیقات پیشین در جامعه آماری و نمونه مورد مطالعه است. در این پژوهش هدف اصلی، دستیابی به میزان صلاحیت‌های کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی است. سوال اصلی این است که وضعیت صلاحیت‌های کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران چگونه است؟ بر همین اساس و به منظور پاسخ‌دهی به سوال اصلی، سوالات فرعی ذیل پیگیری شده است:

۱. وضعیت صلاحیت‌های مدیریتی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چگونه است؟
۲. وضعیت صلاحیت‌های جستجوی اطلاعات کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران چگونه است؟
۳. وضعیت صلاحیت‌های فناوری اطلاعات کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران چگونه است؟
۴. وضعیت صلاحیت‌های پژوهشی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران چگونه است؟
۵. وضعیت صلاحیت‌های ارتباطی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران چگونه است؟
۶. وضعیت صلاحیت‌های فردی و اخلاقی کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی و از نظر شیوه گردآوری اطلاعات در دسته تحقیقات کتابخانه‌ای و توصیفی-پیمایشی قرار می‌گیرد. کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران جامعه آماری این پژوهش را تشکیل داده‌اند. جهت انتخاب نمونه از نمونه‌گیری تلفیقی متوالی استفاده شد. نمونه‌گیری تلفیقی متوالی، ترکیب

داشته‌اند. ۲۵ نفر در رده سنی ۳۱-۴۰ سال و ۲۵ نفر در رده سنی ۴۱ سال و بیشتر قرار داشتند. از نظر مدرک تحصیلی، ۳۰ نفر مدرک کارشناسی، ۲۵ نفر مدرک کارشناسی ارشد و ۵ نفر مدرک دکتری داشته‌اند. از هر کدام از دانشگاه‌های الزهرا، امیرکبیر، تربیت مدرس، تهران، خوارزمی، شاهد، شهید بهشتی، صنعتی شریف، علامه طباطبایی، و علم و صنعت تعداد ۶ کتابدار معادل ۱۰٪ در پژوهش شرکت کردند.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه مورد مطالعه

درصد	فراوانی	جنسیت	
٪۳۶	۲۲	زن	کتابدار
٪۶۴	۳۸	مرد	
درصد	فراوانی	سن	
٪۱۷	۱۰	۳۰ سال و کمتر	کتابدار
٪۴۲	۲۵	۳۱-۴۰	
٪۴۲	۲۵	۴۱ و بیشتر	
درصد	فراوانی	مدرک تحصیلی	
٪۵۰	۳۰	کارشناسی	کتابدار
٪۴۲	۲۵	کارشناسی ارشد	
٪۸	۵	دکتری	

پاسخ به سوال‌های تحقیق

کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چگونه

سوال فرعی اول: وضعیت صلاحیت‌های مدیریتی کتابداران است؟

جدول ۲. فراوانی و میانگین گویه‌های مربوط به صلاحیت‌های مدیریتی

میانگین	بسیار خوب	خوب	متوسط	بد	بسیار بد	گویه
۳/۴						صلاحیت‌های مدیریتی
۴/۹۶	۲۸	۳۰	۲			۱. توانایی اداره کتابخانه
۴/۸۳	۱۰	۱۵	۳۰	۵		۲. توانایی در برنامه ریزی امور
۳/۰۸		۱۵	۲۰	۲۵		۳. توانایی در مدیریت بودجه
۳		۱۰	۳۰	۱۲	۸	۴. توانایی در ارزیابی کمی و کیفی عملکرد کتابخانه
۲/۴۱	۳۵	۱۷	۸	۱۰		۵. توانایی در مدیریت زمان و تعیین اولویت‌ها

میانگین ۴/۴ بیشترین و توانایی در ارزیابی کمی و کیفی عملکرد کتابخانه با میانگین ۲/۵۳ کمترین مقدار را دارد. در حقیقت اکثر کتابداران معتقدند که تا حد زیادی صلاحیت توانایی در امور

با توجه به جدول (۲) و با توجه به میانگین ۳/۴ می‌توان به این نکته پی برد که صلاحیت‌های مدیریتی کتابداران در حد متوسط است. در میان صلاحیت‌های مدیریتی، توانایی اداره کتابخانه با

کتابخانه را دارند اما در توانایی در ارزیابی کمی و کیفی عملکرد کتابخانه ضعف دارند. اطلاعات کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران چگونه است؟

جدول ۳. فراوانی و میانگین گویه‌های مربوط به صلاحیت‌های جست‌وجوی اطلاعات

میانگین	بسیار خوب	خوب	متوسط	بد	بسیار بد	گویه
۴/۱۶	صلاحیت‌های جست‌وجوی اطلاعات					
۴/۹۶	۵۸	۲				۱. آشنایی با شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات
۴/۸۳	۵۰	۱۰				۲. توانایی در بازیابی اطلاعات
۳/۰۸		۵	۴۵	۱۰		۳. توانایی در ارائه خدمات اطلاع‌رسانی
۳		۱۵	۳۵	۵	۵	۴. توانایی استفاده از خدمات کتابشناختی
۲/۴۱			۳۵	۱۵	۱۰	۵. توانایی استفاده از پورتال منابع دیجیتالی
۲/۵۵	۳	۱۵	۲	۳۵	۵	۶. توانایی اشاعه و تبادل منابع و اطلاعات کتابخانه

دیگر، اکثر کتابداران معتقدند که تا حد بسیار زیادی با شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات آشنایی دارند اما توانایی آنها در استفاده از پورتال منابع دیجیتالی در سطح بدی قرار دارد. سوال فرعی سوم: وضعیت صلاحیت‌های فناوری اطلاعات کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دولتی شهر تهران چگونه است؟

طبق جدول (۲) می‌توان گفت اکثر کتابداران باور دارند که صلاحیت‌های جست‌وجوی اطلاعات آنها بیشتر از حد متوسط است و میانگین ۴/۱۶ موید این ادعا است. در میان صلاحیت‌های جست‌وجوی اطلاعات، آشنایی با شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات، با میانگین ۴/۹۶ بیشترین و توانایی استفاده از پورتال منابع دیجیتالی با میانگین ۲/۴۱ کمترین مقدار را دارد. به عبارت

جدول ۴. فراوانی و میانگین گویه‌های مربوط به صلاحیت‌های فناوری اطلاعات

میانگین	بسیار خوب	خوب	متوسط	بد	بسیار بد	گویه
۳/۰۲	صلاحیت‌های فناوری اطلاعات					
۳/۶۶	۱۵	۱۵	۲۵	۵		۱. آشنایی با سیستم‌های اتوماسیون یکپارچه کتابخانه
۱/۹۵	۲	۲	۱	۴۱	۱۴	۲. آشنایی با فناوری دیجیتال‌سازی
۵	۶۰					۳. آشنایی با اینترنت برای استفاده در کتابخانه
۲/۵		۵	۳۵	۵	۱۵	۴. توانایی در توسعه و پشتیبانی وب‌سایت کتابخانه
۲/۵			۴۰	۱۰	۱۰	۵. توانایی استفاده از نرم افزارهای تخصصی
۱/۶			۴	۲۸	۲۸	۶. توانایی در طراحی و نگه‌داری صفحات وب
۳/۹۵	۲۵	۱۵	۱۲	۸		۷. توانایی در استفاده از مهارت‌های هفت‌گانه رایانه

معتقدند که آشنایی آنها با اینترنت در سطح بسیار خوبی قرار دارد در حالی که توانایی آنها در طراحی و نگهداری صفحات وب بسیار بد است.

سوال فرعی چهارم: وضعیت صلاحیت های پژوهشی کتابداران کتابخانه های دانشگاهی دانشگاه های دولتی شهر تهران چگونه است؟

طبق جدول (۴) می توان گفت اکثر کتابداران باور دارند که صلاحیت های فناوری اطلاعات آنها در حد متوسط است و میانگین ۳/۰۲ این ادعا را تایید می کند. در میان صلاحیت های فناوری اطلاعات، آشنایی با اینترنت برای استفاده در کتابخانه با میانگین ۵ بیشترین و توانایی در طراحی و نگهداری صفحات وب با میانگین ۱/۶ کمترین مقدار را دارند. در حقیقت کتابداران

جدول ۵. فراوانی و میانگین گویه های مربوط به صلاحیت های پژوهشی

میانگین	بسیار خوب	خوب	متوسط	بد	بسیار بد	گویه
۱/۱۷	صلاحیت های پژوهشی					
۱/۲	۲			۴	۵۴	۱. آشنایی با مبانی روش تحقیق
۱/۱۸	۱	۱		۴	۵۴	۲. آشنایی با مبانی آمار توصیفی و استنباطی
۱/۱۱	۱	۱			۵۸	۳. توانایی در طراحی و استفاده از ابزارهای پژوهش
۱/۲	۲			۴	۵۴	۴. توانایی در استفاده از نرم افزارهای تحلیل داده
۱/۱۶	۲			۲	۵۶	۵. توانایی در بکارگیری نرم افزارهای رفرنس دهی

۱/۱۸ بیشترین و توانایی در طراحی و استفاده از ابزارهای پژوهش کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است.

سوال فرعی پنجم: وضعیت صلاحیت های ارتباطی کتابداران کتابخانه های دانشگاهی دانشگاه های دولتی شهر تهران چگونه است؟

طبق جدول (۵) می توان گفت اکثر کتابداران باور دارند که صلاحیت های پژوهشی آنها در وضعیت بسیار بدی قرار دارد و میانگین ۱/۱۷ این ادعا را تایید می کند. در میان صلاحیت های پژوهش، آشنایی با مبانی آمار توصیفی و استنباطی با میانگین

جدول ۶. فراوانی و میانگین گویه های مربوط به صلاحیت های ارتباطی

میانگین	بسیار خوب	خوب	متوسط	بد	بسیار بد	گویه
۳/۸۷	صلاحیت های ارتباطی					
۴/۸	۴۸	۱۲				۱. توانایی در برقراری ارتباط موثر با همکاران و مراجعان
۴/۷۵	۴۵	۱۵				۲. توانایی در برقراری ارتباط موثر با سایر کتابخانه ها
۳/۳	۱۰	۱۵	۲۵	۳	۷	۳. توانایی در برقراری ارتباط موثر با ناشران و کارگزاران
۳/۸۸	۲۰	۲۳	۷	۱۰		۴. توانایی در انجام کار گروهی
۲/۶۶		۱۵	۱۰	۳۵		۵. توانایی در مهارت های ارتباطی شفاهی و نوشتاری

کتابداران در برقراری ارتباط موثر با همکاران و مراجعان در سطح بسیار خوبی قرار دارد. این در حالی است که توانایی در

با توجه به جدول (۶) می توان مدعی شد که صلاحیت های ارتباطی کتابداران در سطح متوسط (۳/۸۷) قرار دارد. توانایی

مهارت‌های ارتباطی شفاهی و نوشتاری با میانگین ۲/۶۶ در سطح سوال فرعی ششم: وضعیت صلاحیت‌های فردی و اخلاقی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بدی قرار دارد. چگونه است؟

جدول ۷. فراوانی و میانگین گویه‌های مربوط به صلاحیت‌های فردی و اخلاقی

گویه	بسیار بد	بد	متوسط	خوب	بسیار خوب	میانگین
صلاحیت‌های فردی و اخلاقی						
۱. توانایی در داشتن تفکر خلاق	۴۸	۳	۹			۳/۴۸
۲. توانایی در تعهد به ارائه بهترین خدمات به کاربران			۱	۱۰	۴۹	۴/۸
۳. توانایی در اشتیاق به یادگیری مهارت‌های جدید				۲	۵۸	۴/۹۶
۴. توانایی در تعهد به اخلاق و ارزش‌های حرفه‌ای					۶۰	۵
۵. توانایی در تسلط به زبان انگلیسی (مکالمه، ترجمه و غیره)	۵۴		۳		۳	۱/۳

تحولات گسترده‌ای شد. کتابخانه به عنوان یک سازمان خدماتی از این قاعده مستثنی نیست. با ورود به قرن حاضر و با بروز نوآوری‌های گوناگون، نیازهای کاربران به میزان قابل توجهی تغییر کرده است. جلب رضایت کاربران فعلی با اموری نظیر امانت و خدمات مرجع به روش سنتی بسیار سخت و حتی غیرممکن است. مضافاً اگر در قرون پیشین وظایف عوامل انسانی کتابخانه به تعداد معدودی فعالیت تخصصی نظیر رده‌بندی و سازمان‌دهی محدود می‌شد در حال حاضر به دلیل ظهور فناوری‌ها و متعاقب آن به دلیل تغییر نیازهای کاربران، شرح وظایف کتابداران نیز تغییر کرده است. نیروها و سرمایه‌های انسانی کتابخانه به منظور موفقیت در زمینه شغلی‌شان ناچارند که صلاحیت‌ها و توانمندی‌های خود را ارتقاء داده و بهبود بخشند. به طور کلی صلاحیت‌های کتابداران در وضعیت بینابینی قرار دارد؛ نه خوب است و نه بد.

این یافته با نتایج درودی، کلاتری خاندانی (۱۳۹۴) همخوانی دارد. در میان صلاحیت‌های کتابداران، صلاحیت جست‌وجوی اطلاعات در وضعیت بسیار خوبی قرار دارد و کتابداران باید در این امتیاز مثبت را تا حد امکان حفظ کنند. اکثر کتابداران اعتقاد دارند که تا حد بسیار زیادی با شیوه‌های جست‌وجوی اطلاعات آشنایی دارند. این در حالی است که توانایی کتابداران در استفاده

با توجه به جدول (۷) می‌توان گفت صلاحیت‌های فردی و اخلاقی کتابداران در سطح متوسط (۳/۴۸) قرار دارد. در میان صلاحیت‌های فردی و اخلاقی، توانایی در اشتیاق به یادگیری مهارت‌های جدید در سطح بسیار خوب و توانایی در تسلط به زبان انگلیسی در سطح بسیار بدی قرار دارد.

سوال اصلی: وضعیت صلاحیت‌های کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران چگونه است؟ با توجه به جداول (۲) تا (۷) و با توجه به محاسبات آماری مشخص شد که به طور کلی میانگین صلاحیت کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران در وضعیت متوسط قرار دارد. از میان تمامی صلاحیت‌ها، صلاحیت‌های جستجوی اطلاعات کتابداران با میانگین ۴/۱۶ در حد بسیار خوب و صلاحیت‌های پژوهش با میانگین ۱/۱۷ در حد بسیار بدی قرار دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

ورود به قرن ۲۱ اکثر سازمان‌ها را دستخوش تغییر کرد؛ نمودار وظایف سازمانی تا پیش از ورود به عصر اطلاعات نموداری محدود بود. اما با ورود به عصر اطلاعات و مواجهه سازمان‌ها با پدیده انفجار اطلاعات، شرح وظایف غالب سازمان‌ها دچار

تا حدودی همسو است. صلاحیت های فناوری اطلاعات نیز جزو مواردی است که وضعیتی بینابینی دارد. اگرچه صلاحیت های فناوری اطلاعات کتابداران در حد متوسط است اما از توانمندی قابل اتکاء کتابداران در زمینه آشنایی با اینترنت نباید غافل بود. ۱۰۰ درصد کتابداران مدعی شده اند که در زمینه آشنایی با اینترنت، وضعیت بسیار خوبی دارند. البته در مقابل این نقطه قوت فناوریانه، نقطه ضعفی نیز وجود دارد. علی رغم صلاحیت کتابداران در زمینه آشنایی با اینترنت، توانایی آنها در طراحی و نگهداری صفحات وب بد است. این یافته تا حدودی با نتایج درودی، کلاتری خاندانی (۱۳۹۴)، اسفندیاری مقدم و زهدی (۱۳۹۱)، باصفا، باب الحوائجی و علیپور حافظی (۱۳۹۶)، اولاه، امین و بختر (۲۰۱۰) و یوپینگ (۲۰۱۹) همخوانی دارد. صلاحیت های ارتباطی کتابداران نیز جزو مواردی است که وضعیت متوسطی دارد. این یافته تا حدودی با نتایج درودی، کلاتری خاندانی (۱۳۹۴) همخوانی دارد. غالب کتابداران بر این عقیده اند که توانایی آنها در برقراری ارتباط موثر با همکاران و مراجعان در سطح بسیار خوبی قرار دارد. با این حال، از ضعف کتابداران در زمینه مهارت های ارتباطی شفاهی و نوشتاری نمی توان چشم پوشی کرد.

این نتایج تا حدودی با یافته های اولاه، امین و بختر (۲۰۱۰)، و یوپینگ (۲۰۱۹) همخوانی دارد. امتیازدهی کتابداران به گویه های مختلف مولفه صلاحیت های فردی و اخلاقی به گونه ای بوده که این مولفه نیز در نهایت در حالت تعادل و بینابینی قرار گرفته است. این یافته تا حدودی با نتایج یوپینگ (۲۰۱۹) همسو است. از یک سو بیش از ۹۰ درصد کتابداران مدعی شدند که در توانایی آنها در اشتیاق به یادگیری مهارت های جدید در سطح بسیار خوبی قرار دارد و از سوی دیگر بیش از ۹۰ درصد کتابداران اذعان که توانایی آنها در تسلط به زبان انگلیسی بسیار بد و بسیار کم است. مباحث مربوط به زبان انگلیسی به ویژه ترجمه متون نیز از جمله توانمندی هایی است که قشر دانشجو (بالاخص دانشجویان تحصیلات تکمیلی) در پاره ای موارد به آن نیاز مبرم دارند. بنابراین رفع این نقیصه می تواند خشنودی کاربران را در پی داشته باشد.

از پورتال منابع دیجیتالی در سطح بدی قرار دارد. این یافته تا حدودی با یافته های باصفا، باب الحوائجی و علیپور حافظی (۱۳۹۶) همسو است. بر خلاف صلاحیت جست و جوی اطلاعات به نظر می رسد کتابداران در زمینه پژوهش واجد صلاحیت های لازم نمی باشند. یافته ها حاکی از آن است که کتابداران در زمینه طراحی ابزار پژوهش، آشنایی با مبانی روش تحقیق و آشنایی با مبانی آمار توصیفی و استنباطی به طور جدی ضعف دارند.

این یافته با نتایج ابوطالبی و بیگلو (۱۳۹۵) و درودی، کلاتری خاندانی (۱۳۹۴) همخوانی دارد و با نتایج اسفندیاری مقدم و زهدی (۱۳۹۱) در تضاد است. با توجه به اینکه کتابداران کتابخانه های دانشگاهی با دانشجویان سر و کار دارند بسیار ضروری که در راستای برطرف کردن نیازهای کاربران، صلاحیت های پژوهشی خود را ارتقاء دهند. نیازهای یک دانشجو (به ویژه دانشجوی تحصیلات تکمیلی) با نیازهای افراد غیرمحصل تفاوت های فاحشی دارد.

آشنایی با مبانی آمار توصیفی و استنباطی، آشنایی با نحوه طراحی ابزار پژوهش، و آشنایی با روش تحقیق جزو نیازهای اساسی دانشجویان تحصیلات تکمیلی است. بنابراین کتابداران با کسب صلاحیت های مزبور می توانند محبوبیت خود را نزد کاربران افزایش داده و رسالت خود را که همانا کمک کردن و اشاعه بهترین و روزآمدترین اطلاعات است به بهترین شکل ممکن به سرانجام رسانند. آنگونه که نتایج نشان می دهد صلاحیت های مدیریتی کتابداران در حد متوسطی قرار دارد. این یافته تا حدودی همراستای نتایج درودی و کلاتری خاندانی (۱۳۹۴) و اسفندیاری مقدم و زهدی (۱۳۹۱) است. اکثر کتابداران باور دارند که وضعیتشان از نظر صلاحیت توانایی اداره کتابخانه خوب است.

توانایی در ارزیابی کمی و کیفی کتابخانه و همچنین توانایی در مدیریت بودجه جزو آن دسته از صلاحیت های مدیریتی است که وضعیت آن متوسط رو به پایین و حتی بد است. این یافته ها نشان از آن دارد که کتابداران در زمینه مدیریتی مشکلات و ضعف هایی دارند که باید در راستای برطرف کردن آن بکوشند. این یافته با نتایج یوپینگ (۲۰۱۹) و الخدهر و الانصاری (۲۰۰۵)

درودی، ف.؛ کلانتری خاندانی، م. (۱۳۹۴). بررسی صلاحیت‌های کتابداران دانشگاه علوم پزشکی استان کرمان. *مدیریت اطلاعات سلامت*، ۱۳ (۱): ۲۸-۳۳.

رایس، ج. (۱۹۸۴). آموزش بهره‌گیری از کتابخانه به هر یک از استفاده‌کنندگان: آیا آموزش باید پرسش و پاسخ‌های مرجع گنج‌نایده شود؟ ترجمه نازنین قائم مقامی فراهانی. *فصلنامه کتاب*، ۳ (۴): ۴۲-۵۶.

سعدی پور، ا. (۱۳۹۳). *روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی*. تهران: نشر دوران، جلد اول.

Al Ansari H.; al Khadher O.(2011). Developing a leadership competency model for library and information professionals in Kuwait. *Libri*, 61 (3): 239-46.

Chan D.C. (2013). Core competencies for public libraries in a networked world. *Proceedings of the Annual Conference of CAIS/Actes du congrès annuel de l'ACSI*, 2013 Oct 19.

Foote M. (1997). The systems librarian in U.S. academic libraries: a survey of announcements from College and Research Libraries News, 1990-1994. *College & Research Libraries*, 58 (6):517-26.

Griffiths JM; King DW. (1985). *New Directions in Library and Information Science Education*. Final Report: ERIC;.

Hayati Z.(2012). Competency definition for Iranian library and information professionals in public libraries. *International Journal of Information Science and Management (IJISM)*, 6 (1): 73- 86.

Lawton A.; Burns J. A.(2015). review of competencies needed for health librarians—a comparison of Irish and international practice. *Health Information & Libraries Journal*, 32 (2): 84- 94.

Ojasaar H.(2013). The role of user education in library marketing. In: What is library user training?, Available at: lib.eduskunta.fi/dman/Document.phx/Luennot/.../Ojasaar%20Hela/. Retrieved, June 24, 2013.

Reagon R.A. (2005). *Competencies required by South African, entry-level, library and information science graduates. Ph.D. Thesis*, Department of Library and Information Science, University of the Western Cape.

Rehman S.(2008). Developing new competencies among LIS professionals: Challenges for educators. *Pakistan Journal of Library & Information Science (PJIM&L)*, 9 (?):67-81.

Tiefel V.M.(1995) Library user education: examining its past. *projecting its future. Library Trends*, 44 (2): 318-38.

Ullah M.(2013). Anwar MA. Developing competencies for medical librarians in Pakistan. *Health Information & Libraries Journal*, 30 (1): 59-71.

با اتکاء به یافته‌های این پژوهش نکات ذیل پیشنهاد می‌شود:

- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران به منظور ارتقاء صلاحیت‌های فناورانه؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران به منظور توانمندسازی آنها در راستای طراحی و نگهداری صفحات وب؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران به منظور توانمندسازی آنها در زمینه پژوهشی؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران به منظور توانمندسازی آنها در زمینه مبانی آمار توصیفی و استنباطی؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران به منظور توانمندسازی آنها در زمینه طراحی ابزار پژوهش؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران به منظور ارتقاء صلاحیت‌های فردی و اخلاقی آنها؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای کتابداران به منظور توانمندسازی آنها در زمینه زبان انگلیسی.

منابع

ابوطالبی، پ.؛ بیگلو، م.ح.(۱۳۹۵). صلاحیت‌های مورد نیاز کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی در ایران. *مدیریت سلامت* (در نوبت چاپ).

اسفندیاری مقدم، ع.ر.؛ زهدی، س. (۱۳۹۱). *موردپژوهی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی تبریز. کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۶ (۳): ۱۹۱-۲۱۶

باصفا، م.، باب‌الحوادثی، ف.؛ علیپور حافظی، م. (۱۳۹۶). مهارت‌های فنی کتابداران دیجیتال کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران. *مطالعات دانش‌شناسی*، ۳ (۱۲): ۷۹-۱۰۸.

پورخلیل، ن.؛ فلاح، م. (۱۳۹۶). *بررسی صلاحیت‌های کتابداران کتابخانه‌های تخصصی (مطالعه موردی کتابخانه‌های تخصصی شهر اهواز)*. همایش کتابخانه‌های تخصصی: مسائل، رویکردها و فرصت‌ها، اهواز.

حسنی، م.ح. (۱۳۸۹). درآمدی به روش‌شناسی تلفیقی در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای علوم اجتماعی. *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ۴ (۲): ۱۳۷-۱۵۳.

of medical librarians in Pakistan. *Education for Information*, 28 (2): 115-23.

Ullah M.; Ameen K.; Bakhtar S.(2010). Professional activities, needed competencies and training needs

Investigating the competencies of librarians In Academic libraries (Case study: Tehran State Universities)

Fatemeh Zandian¹ | Fatemeh Naseri² | Atefeh Sharif³ | Hamid Reza Mahmoodi⁴

1-Associate Professor - Department of knowledge and Information Science - Tarbiat Modares University - Tehran - Iran

2-MSc student in Knowledge and Information Science, Tarbiat Modares University

3-Assistant Professor - Department of knowledge and Information Science - Tarbiat Modares University - Tehran - Iran

4-MSc in Knowledge and Information Science, Tarbiat Modares University, Email: Hamidreza8520@gmail.com
(corresponding *author*)

Abstract

Objective: In the library, which is a service organization, librarians have a special place. The present study was conducted to investigate the qualifications of university library librarians.

Method: The present study is a descriptive-survey research. Data were collected by a questionnaire. Librarians of academic libraries of state universities in Tehran formed the statistical population of this study. For sampling, sequential integrated sampling method was used and 60 questionnaires were distributed among the librarians. Descriptive statistics (mean and frequency) were used to answer the questions. SPSS software was used for descriptive analysis of data.

Results: Results showed that managerial competencies with an average (3.4) are moderate, information retrieval competencies with an average of (4.16) in good level. Information technology competencies with an average (3.02) in average condition, research competencies with average (1.17) in very bad level, communication competencies with average (3.87) in average level, and individual and moral competencies with average (3.48) in mediocre are placed.

Conclusion: In general, it can be argued that librarians' qualifications are in the average position with an average of 3.18. There is a need for officials and trustees to upgrade and improve the qualifications of librarians by holding various courses.

Keywords: State University Librarian, Managerial Competence, Information Search Competence, Information Technology Competence, Research Competence, Communication Competence, Individual and Ethical Competence, Academic Library